

Opis źródła:

Opis Canterbury z 1685 r. zamieszczony w diariuszu podróży miecznika czernihowskiego Jana Michała Kossowicza, gubernera młodych wojewodzców ruskich, synów hetmana Stanisława Jabłonowskiego i Marii Anny z Kazanowskich – Jana Stanisława (1669–1731) i Aleksandra Jana (1671–1723) Jabłonowskich. W latach 1682–1688 Jan Michał Kossowicz pełnił funkcję gubernera odbywających podróży edukacyjną po Europie synów hetmana Stanisława Jabłonowskiego, jego wychowankowie zwiedzili w trakcie podróży ziemie czeskie, niemieckie, Niderlandy, Anglię, Hiszpanię i Włochy, ich głównym celem była Francja i Paryż, gdzie pobierali naukę w kolegium jezuitów. W trakcie kilkuletniej podróży Jan Michał Kossowicz spisywał drobiazgowy diariusz, w którym znalazły się opisy licznych odwiedzanych miast. Podróżnicy latem 1685 r. opuścili na krótko ziemie francuskie i udali się na wycieczkę do Anglii, przez Dover i Canterbury dotarli do Londynu. W opisie znajdującym się na kartach dziennika znalazły się wrażenia z zwiedzanego w dniu 18 VIII 1685 r. Canterbury, przynoszące obraz angielskiej, protestanckiej katedry i miasta postrzeganego przez katolickich podróżników z kontynentu.

Miejsce wydania:

J.M. Kossowicz, *Diariusz podróży po Europie (1682–1688)*, opracowała, wstępem i komentarzem opatrzyła Anna Markiewicz, Warszawa 2017, s. 286–287.

Miejsce przechowywania źródła:

Zamek Królewski w Warszawie, Kolekcja Tomasza Niewodniczańskiego, depozyt w Gabinecie rycin, map, dokumentów historycznych i rękopisów z kolekcji oraz zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie, sygn. 112.

Tekst źródła:

„18 [sierpnia 1685 roku]. To jest w sobotę z rana rzeczy naszych odbywszy rewizyją, najętą karetą ordynaryjną aż do Londynu, wyjechaliśmy do Cantuariej, po angielsku Canterbery na obiad. Gdzie stanąwszy nim jeść nagotowano szliśmy do kościoła katedralnego starożytnego wielkiego z dworu i zewnątrz przepysznego na całą Anglię sławnego od świątobliwych fundatorów i onych tak wielkich nakładów, od stolicyjej pobożnych i świętych arcybiskupów katolickich prawdziwych własnych najemnych trzody Chrystusowej pasterzów, których ciała w tym domu Bożym tak wspaniałym odpoczywają. W którym święty Tomasz arcybiskup kantuaryjski z pewnego zrzucony ganku i zabity męczeńską odniósł koronę i tamże in sinu

sponsae suae [u swej Oblubienicy (na łonie Kościoła)] leży, ale nie chciano powiedzieć na którym miejscu. Leżą i dzisiejszej sekty arcybiskupi albo raczej archiheresiarchae za przepyszniemi nagrobkami. Leży dwóch kardynałów kościoła świętego rzymskiego. Leży tam za chórem kanoniczym w marmurowym grobie Eduardus Niger król angielski z wielkich dzieł swoich wielce sławny, a osobliwie z tego, że w pewnej okazji wojennej pewnego króla francuskiego wziął i miał go u siebie w niewoli. Leży Henricus Quartus i z żoną swoją, który oderwawszy się od prawdziwego kościoła Chrystusowego całe królestwo przykładem przeklętym za sobą pociągnął w haeresim [herezję]. Leży niemało książąt i różnych panów, tak katolików, jako i heretyków. Są i insze w tym kościele raritates [osobliwości], które w tak krótkim czasie, tak jakoby należało opisać trudno. Arcybiskup kościoła tego jest prymas Regni [Królestwa] w Londynie zawsze, dzisiejszego króla koronował. Tu pałac arcybiskupi zrujnowany, tak nam kościelny sługa powiedział gdyśmy go chcieli widzieć.

Cantuaria albo Cantorbery jest miasto starożytne, wielkie, porządne, nasiadłe, ludne, piękne. Leży między górami. Tam obiad zjadłszy stanęliśmy na noc we wsi Austerbergu.

Z Douvru do Cantuariej francuskich mil ośm, angielskich piętnaście, z Cantuariej do Austerbergu tyleż francuskich co i angielskich ujechaliśmy, tedy tego dnia mil francuskich szesnaście, angielskich trzydzieści”.

Słowniczek pojęć:

Kościół katedralny – Gotycka katedra w Canterbury została zbudowana w latach 1070–1077 na miejscu wcześniejszego kościoła wzniesionego w 597 r. przez pierwszego arcybiskupa tego miejsca, Augustyna z Canterbury. Przebudowa katedry nastąpiła po poważnym pożarze z 1174 r., który zniszczył część chóru. W 1433 r. rozpoczęto budowę wieży na skrzyżowaniu naw, prace związane z przebudową trwały jeszcze w XVI w.

Święty Tomasz arcybiskup kantuaryjski – Tomasz Becket (ok. 1118–1170), męczennik, św. Arcybiskup Canterbury od 1162, w wyniku konfliktu z królem Henrykiem II został w 1170 r. zamordowany przez jego rycerzy w katedrze, która stała się odtąd miejscem kultu i pielgrzymek. Kanonizowany przez papieża Aleksandra III w 1173 r.

Edvardus Niger – Edward, zwany Czarnym Księciem (1330–1376), książę Walii, syn króla Anglii Edwarda III Plantageneta i Filipy, córki hrabiego Hainaut Wilhelma I. Czarny Książę zasłynął jako wybitny dowódca angielski z czasów walk wojny stuletniej, zmarł 8 VI 1376 w Westminsterze, został pochowany w katedrze w Canterbury.

Henricus Quartus – W katedrze w Canterbury został pochowany Henryk IV Lancaster (1367–1413), król Anglii w latach 1399–1413 oraz jego druga żona Joanna z Nawarry (1370–1437),

grób małżonków umieszczono niedaleko kaplicy św. Tomasza Becketa. Podróżnik pomylił Henryka IV z innym władcą noszącym to imię, Henrykiem VIII Tudorem.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Jak autor diariusza opisuje i ocenia sytuację religijną w Anglii?
2. Do kogo odnosi się wzmianka o „dzisiejszym królu” Anglii? Kiedy odbyła się jego koronacja? Scharakteryzuj okres jego panowania.
3. W jaki sposób Jan Michał Kossowicz relacjonuje kwestie związane z śmiercią św. Tomasza Becketa?
4. Czy okoliczności śmierci św. Tomasza Becketa można odnieść do podobnej sytuacji na gruncie polskim?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Do jakiego okresu w historii Anglii odnosi się wzmianka o „pewnej okazji wojennej”?
2. Jak zmieniła się sytuacja religijna w Anglii w latach 80. XVII wieku? Scharakteryzuj kwestie religijne w Anglii za panowania Karola II i Jakuba II.

Wskazówki:

Książę Walii Edward znany jest w osiągnięć w czasie walk wojny stuletniej. W 1356 r. doszło do bitwy pod Poitiers, która zakończyła się klęską Francuzów, do niewoli angielskiej i rąk Edwarda dostał się wówczas król Francji Jan II Dobry (1319–1364).

Literatura pomocnicza:

Dąbrowski J., *Polacy w Anglii i o Anglii*, Kraków 1962.

Gierowski J.A., *Jabłonowski Aleksander Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10 (1962–1964), s. 213.

Gierowski J.A., *Jabłonowski Jan Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10 (1962–1964), s. 221–223.

Kucharski A., *Theatrum peregrinandi. Poznawcze aspekty staropolskich podróży w epoce późnego baroku*, Toruń 2013.

Markiewicz A., *Peregrinationes Jablonovianae. Podróże edukacyjne w czasach Jana III Sobieskiego*, Warszawa 2011.

Mączak A., *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 2022.

Nortowska P., *Obraz Anglii w polskim piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym w epoce nowożytnej*, Kraków 2023.

Nortowska P., *XVII-wieczna Anglia w relacji gdańszczyzanina Nathana Schrodera*, „Studia Historyczne”, 62, nr 4, 2019, s. 17–41.

<https://journals.akademicka.pl/studiahistoryczne/article/view/4587/3933>

Szumska U., *Anglia a Polska w okresie humanizmu i reformacji (związki kulturalne)*, Lwów 1938.

Walczak M., *„Alter Christus”: studia nad obrazowaniem świętości w sztuce średniowiecznej na przykładzie św. Tomasza Becketa*, Kraków 2001.

Zins H., *Historia Anglii*, Wrocław 1979.

https://www.wilanow-palac.pl/canterbury_w_relacjach_xvii_wiecznych_polskich_peregrynantow.html

https://www.wilanow-palac.pl/oblicza_anglii_w_dzienniku_podrozy_sebastiana_gawareckiego.html

Najważniejsze czury:

Okres po 1683 r. to dla Rzeczypospolitej czas postrzegania kraju w kontekście niedawnego zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem (1683). W 1684 r. Rzeczypospolita przystąpiła do zawiązanej z inicjatywy papieża Innocentego XI Ligii Świętej, przymierza Państwa Kościelnego, Austrii, Wenecji i Rzeczypospolitej przeciw osmańskiej Turcji i Tatarom krymskim, sojusz trwał do 1699 r. W 1685 r. odbyła się wyprawa bukowińska hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jana Jabłonowskiego, 1 października 1685 r. stoczono bitwę pod Bojanem w Mołdawii. W dniu 6 II 1685 r. królem Anglii i Szkocji został Jakub II Stuart, zaledwie kilka miesięcy później doszło do rebelii przeciw nowemu królowi angielskiemu, na jej czele stanął James Scott, książę Monmouth.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Anna Markiewicz